

ВІДГУК

*офіційного опонента, доктора філологічних наук, доцента,
завідувачки кафедри фольклористики Навчально-наукового інституту
філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Олесі НАУМОВСЬКОЇ

на дисертацію Назарія СЛОБОДЯНА

«Рецепція Німеччини в усних автобіографічних наративах українців»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

зі спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки

(Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2024)

Актуальність теми дослідження

Рецензована дисертація – гідне спеціальне дослідження «розповідей про інші держави та національності» (Німеччини зокрема), котрі акумулюють і водночас транслують «уявлення, вірування та стереотипи, які відображають міфопоетичну картину світу» (С. 16-17). Особливої ваги дослідження набуває нині з огляду на актуалізацію цієї тематики в умовах російської війни проти України, коли Німеччина прихистила тисячі українських мігрантів, змушених покинути домівки через воєнні загрози, оскільки дає змогу простежити сталість і модифікацію мотивно-образних та сюжетних акцентів у текстах сучасної «живої історії» як рефлексії народу на історичні реалії.

Їх осмислення безумовно сприятиме конкретизації цілісного уявлення про українську аксіологію у контексті міжнаціональних взаємин на тлі доленосних для України подій. У такому ракурсі наукова праця Назарія Слободяна є своєчасною і доцільною, оскільки за своєю глибинною суттю стосується вельми актуальної проблеми – пізнання феномену людини, трансформації суспільства у різні періоди, а відтак дослідження нашої історії, ментальності та психології.

Вищезазначені фактори зумовлюють *актуальність і наукову новизну* дисертації, що виявляється на кількох рівнях: у роботі досліджено «міжнаціональні стереотипи та вірування» (С. 17), віддзеркалені в наративах про німців і Німеччину; окреслено парадигматичну наративну структуру; визначено особливості різночасової трансформації образу «німця»; здійснено аналіз мотиву «далекої землі» в усних оповідях про Німеччину.

Немає сумніву, що дисертація Назарія Слободяна є цілком *самостійним* дослідженням, що відбиває особливості мислення та стилю автора.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень і висновків дослідження

До найбільш суттєвих наукових результатів роботи слід віднести такі:

- Осмислюючи «міждисциплінарний характер наратології» (С. 29), Назарій Слободян висвітлює теоретичні аспекти у вивченні наративу. Зокрема, розглядає питання його дефініції, кореляцію з іншими видами словесності та підходи до визначення сутнісних характеристик понять наратив VS нарація.
- Розглянуто історію «вивчення збору фольклорного матеріалу, який відображає рецепцію явищ, подій та інших народів» (С. 38) та напрями й етапи наративного аналізу (С. 63-64).
- Простежуючи семіотичні акценти наративів «про німців і Німеччину» «крізь призму суспільно-політичних подій» (С. 39) на дискретному історичному тлі, що включає періоди Першої і Другої світових воєн, післявоєнного та сучасного періодів, дисертант цілком слушно здійснює ґрунтовний аналіз як теоретико-методологічних джерел, так і багатого емпіричного матеріалу, переважна більшість якого призбрана п. Назарієм власноруч шляхом структурованого наративного інтерв'ю (161 одиниця).
- Позитивом роботи вважаємо також те, що молодий науковець слушно обирає для проведення інтерв'ю респондентів різного віку, статі та мети перебування в Німеччині, а відтак базував свої теоретичні висновки на виваженому емпіричному матеріалі з урахуванням гендерного й вікового балансу.

Нові факти, отримані дисертантом, та значення для науки та практики отриманих результатів

- На основі осмислення жанрового параметрування та диференціювання «нехудожніх текстів усної народної словесності розповідного характеру» (меморат, фабулат, хронікат) та проведеного аналізу дисертант висновковує, що більшість «автобіографічних оповідей» із зібраного методом інтерв'ювання «матеріалу, що репрезентує погляди українців на Німеччину і німецький народ» (С. 78), «тяжіють до визначення меморату та хронікату», при тому визначає їх семіотичне поле: хронікат містить «відображення системи уявлень сучасних українців про Німеччину та

німецький етнос», оповіді ж – «пережитий досвід у період Другої світової війни, де простежується певна сюжетна лінія» (С. 82).

- Окреслюючи моделі організації розповідного твору (С. 84-85), Н. Слободян характеризує переважну більшість взятих до аналізу історій як гомодієгетичний тип розповіді (С. 87), при тому диференціює досліджуваний різночасовий емпіричний матеріал за типом розповіді: «гомодієгетичний наратив (оповідач є безпосереднім свідком подій) – це розповіді про сучасну Німеччину, а гетеродієгетичний (оповідач не є безпосереднім учасником подій) – про події Другої світової війни» (С. 100).
- Різнобічно й детально вивчаючи усні наративи про Німеччину, п. Назарій зосереджує пильну дослідницьку увагу на питанні формування фабули усного автобіографічного наративу й доходить слушного висновку про репрезентацію в них двох типів історій: «про «далекі землі» і про дивний народ, який живе на цих землях» (С. 91). Приваблюють міркування автора дисертації про стратифікацію цих типів залежно від персони інформанта: «фабули про «далекі землі» тяжіють також більшість історій про остарбайтерів, сімейні перекази транслують уявлення про прекрасну країну, де живуть добрі люди» (С. 93); «меморати, які розповідають про зустріч з німецькими солдатами під час Другої світової війни», здебільшого репрезентують «фабулу про невинуваті очікування» (С. 94) чи «фабули про «чудесне спасіння» (С. 96); «історії-протиставлення німецьких солдатів та військових радянської армії» (С. 98).
- Скрупульозний різновекторний аналіз молодого дослідника дозволив йому визначити побудову наративів про Німеччину під кутом зору часової і просторової організації розповіді та презентації нарації «в розповідях респондентів про Німеччину та німецький етнос» (С. 108), що засвідчило «відмінність чоловічого/жіночого тексту, використання мовленнєвих форм, типових для фольклорної розповіді» (С. 117) та амбівалентність «фольклорного портрету соціостереотипного образу» німця (С. 175).

Структура і зміст дисертації

Дисертаційна робота викладена державною мовою на 209 сторінках друкованого тексту, складається зі вступу, трьох розділів, що містять підрозділи й пункти, загальних висновків, списку використаних українських та іноземних

джерел, що складає 182 позиції (зокрема, 39 – іноземними мовами), та додатків обсягом 15 сторінок. Тему дисертації затверджено вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 6 від 22 грудня 2020 року) і перезатверджено у новій редакції (протокол № 9 від 23 січня 2024 року).

Вступ уміщує усі необхідні компоненти: окреслення загальної характеристики роботи; обґрунтування мети та дослідницьких завдань, які корелюють із зазначеною метою (загалом же – із проведеним дослідженням та висновками роботи); висвітлення наукової новизни та практичного значення отриманих результатів; надання інформації щодо зв'язку роботи з науковими темами та програмами, а також публікацій, які висвітлюють основні положення та результати дослідження. Назва дисертаційної роботи відповідає її змісту. Зміст анотацій українською та англійською мовами ідентичний та висвітлює основні положення роботи.

Дослідницька стратегія дисертації ґрунтується на широкому колі наукових джерел – праць як українських, так і іноземних учених, постулати яких застосовує для провадження власного комплексного аналізу емпіричного матеріалу, який вибудовує за допомогою вдало підбраного ряду методів: порівняльно-історичного й порівняльно-типологічного; метод аналізу наративних трансформацій; імагологічного підходу та методу структурованого наративного інтерв'ю.

Завдання дослідження, спрямовані на досягнення мети студії – «дослідити усні автобіографічні оповіді про Німеччину та німецький етнос як фольклорну наративну систему на семантичному і прагматичному рівнях»; «продемонструвати цілісність цієї системи, що виявляється через генетичні, типологічні, естетичні зв'язки з фольклорною оповідною традицією українців» (С. 18), – ретельно й послідовно реалізуються у трьох розділах рукопису, який вирізняється притаманна цілісністю і чіткістю викладу.

У першому розділі дисертант простежує дефініцію і жанрове параметрування усного наративу у науковому дискурсі, історіографію фіксації та студіювання наративів про Німеччину, методологічні підходи щодо фіксації та опрацювання уснословесних автобіографічних текстів.

Другий та третій розділи присвячено комплексному аналізу усних наративів про Німеччину: Розділ II зорієнтований на осмислення їх структурних особливостей; Розділ III – символічно-образній парадигмі та мотиву «далекої землі»

Загальні «Висновки», що відтворюють комплексні результати проведеного дослідження, науково достовірні й виважені, представляють відповіді на поставлені дисертантом завдання, ґрунтуються на використанні значної кількості фактологічного та теоретичного матеріалу. Підсумкові положення вирізняються ясністю й чіткістю.

Дисертація виконана фаховою українською мовою, стилістика тексту відповідає вимогам науково-дослідної літератури.

Оформлення рукопису дисертації відповідає вимогам до наукових робіт такого ґатунку.

Повнота викладу матеріалу дисертації в опублікованих працях

Опубліковані наукові результати здобувача (11 публікаціях, з яких: 3 – статті в наукових фахових виданнях України, 3 – статті в періодичному виданні України, 5 – наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації) відображають основні наукові результати дисертації. Одержані результати є достовірними та об'єктивними. Основні положення дослідження були оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях і колоквиумах.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Підсумовуючи усе вищесказане, зазначимо, що, на наше переконання, є всі підстави класифікувати дисертацію Назарія Слободяна як завершене ґрунтовне дослідження, що містить нові наукові положення, має вагомe теоретичне та практичне значення. Разом із тим, як і будь-яка оригінальна й новаторська праця, робота викликає певні міркування (радше сказати – побажання), на які пану Назарію слід звернути увагу у майбутній дослідницькій діяльності.

1. У роботі дисертант, як уже зазначалося, зосереджує дослідницьку увагу на оповідях про Німеччину та німецький етнос різних історичних та суспільно-політичних періодів. Помітним при цьому є певний дисбаланс, оскільки осмислення наративів часу Другої світової війни, післявоєнного та сучасного періодів пан Назарій ґрунтує на основі як висновків різних дослідників, так і власне аналізу текстів, водночас наративи часу Першої світової війни розглядає лише крізь призму студій інших учених.

2. Віддаючи належне завзятості й працездатності пана Назарія щодо польової роботи, в результаті якої ним зібрано багатий фактологічний матеріал для аналізу (тільки респондентів – 161 особа!), все ж зауважимо на превалюванні географії / респондентів / із західної частини України (найбільшою мірою – із Тернополя й Тернопільської області), що, зрозуміло, пояснюється місцем проживання (а відповідно – доступності контактів) самого дисертанта. Видається доцільним розширити географію фіксації наративів задля рівномірного представлення також зразків із інших регіонів України, позаяк різний пережитий досвід (зокрема, щодо подій періоду Другої світової війни) може вплинути на репрезентацію в них концептосфери Німеччини й німців.
3. У перспективі на майбутнє хочеться побажати пану Назарію обов'язково залучити до аналізу більше уснословесних автобіографічних творів людей, які змушені були виїхати до Німеччини під час воєнного стану. По-перше, через «потребу систематичної фіксації новотворів» про російсько-українську війну ХХІ століття «та їхнє методичне нотування», по-друге – їхній досвід випрозорює іншу, порівняно із дослідженими автором дисертації, структуру наративів: так, якщо у взятих до аналізу в дисертації зразках «причини перебування у Німеччині, особливості праці, навчання, причини зміни місця проживання тощо» передаються як «резюме» (С. 116), то у сучасних текстах вимушених мігрантів, навпаки, вони передаються деталізовано й розлого, відіграючи, за Ж. Женеттом, роль «сцен».

Проте вважаємо, що висловлені зауваження та побажання не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційної роботи, а можуть лише слугувати орієнтиром для подальших наукових пошуків Назарія Слободяна.

Відсутність порушення академічної доброчесності

Під час ознайомлення з дисертаційною роботою порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації) не виявлено.

Відповідність теми дисертації профілю спеціальності

Дисертація Н. В. Слободяна відповідає стандарту спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим нормам

Загалом аналіз дисертації дає всі підстави стверджувати, що дослідження є самостійним, концептуально цілісним, завершеним, має важливе і теоретичне, і практичне значення та заслуговує на увагу не лише фольклористів, а й етнологів та культурологів. Відтак, висновковую, що дисертація «**Рецепція Німеччини в усних автобіографічних наративах українців**» за актуальністю, сучасним методичним рівнем виконання, новизною, обґрунтованістю наукових положень і практичним значенням отриманих результатів, повнотою викладу в опублікованих працях відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. №40, а її автор, Назарій Слободян, **ЗАСЛУГОВУЄ НА ПРИСУДЖЕННЯ ЙОМУ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ У ГАЛУЗІ ЗНАТЬ 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.**

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, доцент
завідувачка кафедри фольклористики
Навчально-наукового
інституту філології Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

Олеся НАУМОВСЬКА

Підпис Олесі НАУМОВСЬКОЇ стверджую

Учений секретар
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР НДУ
КАРАУЛЬНА Н.В.
10.05.2024

